חשבון הנפש — ד) חריצות

חריצות פרק ד כל מעשיך יהיה ע"פ שיקול הדעת תחלה, ומשגמרת בלבך קום עשה ואל תרף: הנסיון מלמד דעת לנפש הבהמית של בעלי החיים, ע"פ מהלך הרעיונות שלהם. צפור שנמלטה מפח יוקשים פעם אחת, כשהיא רואה אותו פעם שנית, מתעוררת בה עי"כ הרשימה הישנה מן הפח, ואגבה נמי רשימות הצרה שלה במלכודתה, והיא נזהרת עי"כ ובורחת, והנסיונות ההם מתחזקין והולכין ע"י ההרגל, דהיינו ע"י צירוף המשהויין של הרשימות כנ"ל (הקדמה סי' נ"ב) עד שנולדים ממנה התאות המלומדות הנ"ל. והנה עיקר מהלך הזה הוא מהלך החלומות כנ"ל (פ"ג סי' ע"ח), אלא שעל ידי שהוא נפסק מדרכו בכל עת ע"י ההרגשות שבעת היקיצה, וחוזר ומתחיל בכל פעם אותה ההרגשה שנתחדשה בה עכשיו, שעי"כ הוא מתוקן ומונה ע"פ ההרגשות מעולם הגדול, ע"כ נקרא שם מהלך הרעיונות, ד"מ, הכלב פונה מדרכו, ורץ למי שמושיט לו פרוסה, או בורח מן המקל, וכיוצא בזה:

וכמו כן האדם בקטנותו, בעוד שלא התחילה הנפש המשכלת להתנוצץ בו כלל, הוא לומד והולך ג"כ ע"פ הנסיון של מהלך הרעיונות כנ"ל, ואמנם כשהולך ובא בימים, עד שביכרה נפשו המשכלת והבשילה כל צרכה, הרי הוא בן חורין לעכב מהלך הנפש הבהמית, וליקח לו פנאי להמלכה, בעצת בינתו הרואה את הנולד, אבל רובא דרובא א"א להוציא דבר מתוך דבר (ובפרט בעסקים שבין אדם לחברו) בכדי להבחין בין טוב לרע בבירור גמור, אלא ע"פ רוב צריכין אנו להסתפק בסברא בעלמא, ולפסוק הדין ע"פ מה דמסתבר טפי, ולא זו אף זו, אלא שצריך להיות מהיר מאד להוציא הכרע הסברות בזמן קצר, לפי שרוב העסקים צריכין מהירות בכדי שלא תעבור השעה המוכשרת לכך, וצריכין עקשנות לנצח את המונעים, ומשנפסק הדין כמשפט הנפש המשכלת, אזי חוזרין ומוסרין את העסק הגופני לנפש הבהמית, להיות פועל אותו בכל תוקף הרוח הבהמי החזק, והנה אותה המדה הממוצעת המכונה חריצות או עקשנות עלולה לחלאים והפלגות לסור אילך ואילך מדרך הנכונה:

ד"מ יש לך אדם שמקצר בהמלכה מאד, וכאילו הוא נוהג את כל עסקיו בעצת הנפש הבהמית בלבד, ועליו אמר הכתוב מחשבות חרוץ אך למותר וכל אץ אך למחסור (משלי כא ה), וכנגד זה יש לך אדם משכיל ומהיר באיזו חכמה או מלאכה ידועה, והוא מחוסר עצה ונסיון בעסקים אחרים, וכשמזדמן לפניו איזה עסק זר, אזי הוא חושב ומתחכם ומתנחם, וחוזר ומתיעץ וחוזר ומפקפק לאין קין, והרי אדם זה תקנתו קלקלתו, לפי שע"י שהוא בר שכל, הוא יכול להמציא תמיד פנים לכאן ופנים לכאן לאין סוף, או עכ"פ הוא מאחר את זמן כל העסק או מקצתו, או שהוא מתעכב לדחות את העסק בשהי ופהי ימים ושנים ועי"כ הוא מפסיד ליהנות משכרו זמן רב. ד"מ, פלוני שוקל בדעתו לקנות לו חבר, לקבוע לו עמו עתים לתורה ולעבודה, והוא מתישב והולך ונדחה מפני

המונעים והמלעיגים, עד שאותו חבר מוצא לו חבר אחר כנגדו, ולכל הפחות הוא מבטל שנה אחת או חדש אחד מת"ת, וכן במי שנזדמנה לו מצוה דרבים, והוא משתהה והולך עד שנעשית המצוה כולה או מקצתה ע"י אחרים, וכן כל כיוצא בזה הן במילי דשמיא הן במילי דעלמא: